

(R)

**TABUHAN DALAM ENSEMBEL MUZIK MEMBRANOFON MELAYU
KELANTAN DAN CAMPA**

**OLEH
MOHD YUSZAIDY MOHD YUSOFF**

**TESIS UNTUK MEMENUHI KEPERLUAN
IJAZAH SARJANA SASTERA**

**JABATAN PENGAJIAN ASIA TENGGARA
FAKULTI SASTERA DAN SAINS SOSIAL
UNIVERSITI MALAYA
KUALA LUMPUR
2002**

Perpustakaan Universiti Malaya

A510789374

Kepada Keluarga Ku

Penghargaan

Ucapan syukur yang tidak terhingga kepada Ilahi kerana dengan izin-Nya, maka tesis ini dapat diselesaikan dengan sempurna. Di sini, penulis ingin merakamkan penghargaan kepada individu dan pihak yang terbabit samada secara langsung mahupun tidak secara langsung dalam memberikan bantuan, dorongan dan galakkan dalam menyiapkan tesis ini.

Pertama sekali ucapan jutaan terima kasih kepada pihak Universiti Malaya yang menganugerahkan biasiswazah dan peruntukkan F bagi melicinkan proses penulisan tesis ini.

Penghargaan jutaan terima kasih tidak terhingga juga ditujukan kepada Kumpulan Seri Setia, Kampung Gerong, Tumpat terutamanya kepada Seniman Negara, Pak Hamzah Awang Amat (Arwah) yang sanggup menerima penulis sebagai anak murid. Kesabaran dan ketenangan beliau semasa mengajar muzik Wayang Kulit Siam amat dihargai.

"Al-Fatihah". Begitu juga jutaan terima kasih kepada Pak Ibrahim Senik dan Pak Nasir Yusof yang banyak membantu dan memberi pelbagai panduan semasa mempelajari gendang.

Penghargaan jutaan terima kasih juga ditujukan kepada individu dan pihak di Vietnam yang banyak membantu penulis semasa membuat kajian tesis di sana. Pertama sekali kepada Pengarah Institut Sains Sosial Ho Chi Minh, Dr. Nguyen The Nghia yang menerima penulis sebagai penyelidik di Institut tersebut. Begitu juga kepada Ketua Jabatan, Pusat Pengajian Asia Tenggara, Dr. Nghen Cu'u Dong Nam A' yang bertanggungjawab sebagai penasihat kepada penulis.

Penghargaan jutaan terima kasih dituju khas kepada Ketua Lembaga Kebudayaan Cam Vietnam, Phu Van Han (Ja Samad Han) yang banyak membantu dan memberi dorongan kepada penulis. Begitu juga kepada Phu Binh Dinh, Dr. Thanh Phanh, Dr. Ba Trung Phu, Nguyen Van Sanh dan Hoang Huong yang banyak membantu penulis semasa membuat kajian di Bandaraya Ho Chi Minh dan Phang-rang. Juga

kepada penduduk kampung di Kampung Pulau Ba dan Kampung Kartibung, Chou Dou terutamanya Haji Hakim, Haji Abu Bakar dan Haji Musa Ismail. Tanpa kerjasama dan sokongan kalian sukar bagi penulis melaksanakan kajian ini.

Begitu juga, jutaan terima kasih kepada kakitangan konsul Malaysia di Bandaraya Ho Chi Minh terutamanya kepada Konsul General, En. M. Noor dan Konsul, En. Rodzuan Malik. Segala bantuan dan pertolongan anda tidak dapat dilupai dan amat dihargai.

Penghargaan jutaan terima kasih juga ditujukan khas kepada Prof Dr. Mohd Anis Md. Nor selaku penyelia kepada penulis. Penulis amat menghormati beliau sebagai penyelia yang prihatin dan tekun. Segala nasihat dan tujuk ajar beliau amat dihargai dan dijadikan panduan.

Tidak lupa juga kepada Ketua Jabatan Pengajian Asia Tenggara, Prof Dr. Mohammad Raduan Hj. Mohd. Ariff dan pensyarah-pensyarah di Jabatan Pengajian Asia

Tenggara yang memberikan sokongan kepada penulis untuk menyiapkan tesis ini.

Penghargaan jutaan terima kasih juga ditujukan kepada En. Hanafi Hussin dan Dr. Mohd Nasir Hashim yang sering memberi nasihat dan dorongan kepada penulis semasa menyiapkan tesis ini.

Penghargaan jutaan terima kasih juga ditujukan kepada KamarulBahri Hussin yang banyak membantu dalam kerja-kerja transkripsi lagu. Bantuan dan pertolongan anda amat dihargai.

Penghargaan jutaan terima kasih juga dituju khas kepada keluarga yang sentiasa memberi dorongan dan semangat terutamanya arwah emak yang pergi terlebih dahulu semasa kajian ini sedang dilakukan, "Al-Fatihah".

Kepada rakan-rakan sepejuangan Azman Yusof, Abdullah Derauh, Zafrullah Hj Arifin dan lain-lain yang sering memberi kata-kata semangat. Terima kasih atas

sokongan kalian. Semoga kita sama-sama berjaya dalam bidang yang diceburi.

Penghargaan jutaan terima kasih yang tidak terhingga ditujukan khas kepada insan tersayang, Kalijahwati Bt. Md. Kassim yang amat memahami dan sanggup menghadapi kesukaran bersama. Segala bantuan, dorongan dan semangat yang diberikan amat dihargai.

Alhamdulillah, kajian ini dapat disiapkan. Semoga ia dapat dijadikan satu bahan informasi kepada generasi akan datang demi perkembangan alat muzik tabuhan.

Kandungan

	Halaman
Dedikasi	i
Penghargaan	ii
Kandungan	vii
Senarai peta	xi
Senarai jadual	xii
Senarai rajah	xiii
Senarai foto	xvi
Senarai contoh muzik	xviii
Abstrak	xx
Abstract	xxii
Bab Satu: Pengenalan	1
Definisi tabuhan	3
Klasifikasi alat muzik tabuhan	6
Bidang kajian	12
Hipotesis	18
Kaedah penyelidikan	20
Ulasan penulisan muzik Melayu Kelantan dan Cam	29
Teori yang digunakan	34

Bab Dua: Hubungan semangat dan alat muzik tabuhan masyarakat Melayu Kelantan dan Cam	38
Definisi semangat	40
Hubungan semangat dan ritual dalam kehidupan masyarakat Melayu Kelantan dan Cam	45
Hubungan semangat dan repertoir seni persembahan masyarakat Melayu Kelantan dan Cam	61
Hubungan semangat dan alat muzik tabuhan masyarakat Melayu Kelantan dan Cam	75
Bab Tiga: Alat muzik tabuhan Melayu Kelantan dan Campa: Analisa muzik	90
Alat muzik tabuhan Melayu Kelantan dan Cam	93
Cara menabuh alat muzik tabuhan Melayu Kelantan dan Cam	100
Posisi alat muzik tabuhan Melayu Kelantan dan Cam semasa ditabuh	107
Struktur gongan ensemble masyarakat Melayu Kelantan dan Cam	116
Pola rentak tabuhan masyarakat Melayu Kelantan dan Cam	126
Struktur pola rentak asas tabuhan Melayu Kelantan dan Cam	132
Hubungan melodi dan rentak dalam membentuk struktur rentak asas tabuhan	142
Perbandingan pola rentak tabuhan masyarakat Melayu Kelantan dan Cam	148
Bab Empat: Fungsi alat muzik tabuhan dalam masyarakat Melayu Kelantan dan Cam	153
Definisi fungsi	155
Fungsi repertoir seni persembahan dalam masyarakat Melayu Kelantan dan Cam	158
Fungsi alat muzik tabuhan dalam repertoir seni persembahan masyarakat Melayu Kelantan dan Cam	177
Fungsi alat muzik tabuhan dalam masyarakat Melayu Kelantan dan Cam	187

Bab Lima: Epilog	206
Ringkasan	206
Kesimpulan	220
Saranan-saranan untuk masa depan alat muzik tabuhan	230
 Lampiran	
 Lampiran A. Peta	240
Lampiran B. Alat muzik membranofon Melayu	242
Lampiran C. Jadual 1: Orkestra dan alat muzik masyarakat Melayu Kelantan dan Cam	246
Lampiran D. Jadual 2: Upacara ritual utama di dalam masyarakat Melayu Kelantan	247
Lampiran E. Gong ibu/anak dan Ceng	248
Lampiran F. Serunai dan sarinai	249
Lampiran G. Alat muzik membranofon masyarakat Melayu Kelantan dan Cam	250
Lampiran H. Senarai Foto	253
Lampiran I. Tanda-tanda khas notasi muzik	265
Sebahagian transkripsi lagu daripada repertoir Wayang Kulit Siam	
I 1. Lagu Berjalan	266
I 2. Lagu Pak Dogol	272
I 3. Lagu Binatang Berjalan	279

Lampiran J. Sebahagian transkripsi lagu daripada repertoire Rija	
J 1. Lagu Man Sri	283
J 2. Lagu Girat	284
J 3. Lagu Cai Asit	286
Lampiran K. Kalendar Cam	288
Lampiran L. Keratan Akhbar	291
L 1. Kaji persamaan dengan Melayu Champa	291
L 2. Mengenal tamadun Lembah Mekong	292
L 3. Pameran dan Seminar Sungai Mekong di Dewan Bahasa dan Pustaka (DBP)	295
Bibliografi	297

Senarai Peta

Peta 1. Semenanjung Malaysia (Tumpat di Kelantan)	240
Peta 2. Vietnam (Ho Chi Minh, Phang-rang dan Chou Doc)	241

Senarai Jadual

Jadual 1: Orkestra dan alat muzik masyarakat Melayu Kelantan dan Cam	246
Jadual 2: Upacara ritual utama di dalam masyarakat Melayu Kelantan	247

Senarai rajah

Rajah alat muzik membranofon Melayu

Rajah 1: Gendang/Gendang Nobat	242
Rajah 2: Gendang Jawa	242
Rajah 3: Katindiek	242
Rajah 4: Ginang	242
Rajah 5: Gendang Tarinai	242
Rajah 6: Geduk	242
Rajah 7: Jidur	243
Rajah 8: Marwas	243
Rajah 9: Beduk	243
Rajah 10: Rebana besar	244
Rajah 11: Rebana ubi	244
Rajah 12: Rebana berarak	244
Rajah 13: Rebana hadrah	244
Rajah 14: Gedumbak	244
Rajah 15: Kompang	245
Rajah 16: Rebana	245
Rajah 17: Rebana kercing	245
Rajah 18: Gendang Mekmulung	245
Rajah 19: Gendang Mekmulung penganak	245
Rajah 20: Gendang Mekmulung peningkah	245

Rajah gong dan ceng

Rajah A : Gong	248
Rajah B : Ceng	248

Rajah serunai dan sarinai

Rajah A : Serunai	249
Rajah B : Sarinai	249

**Rajah alat muzik membranofon masyarakat
Melayu Kelantan dan Campa**

Rajah 1: Gendang ibu	250
Rajah 2: Gendang anak	250
Rajah 3: Geduk ibu	250
Rajah 4: Geduk anak	250
Rajah 5: Gedumbak	251
Rajah 6: Rebana besar	251
Rajah 7: Rebana ubi	251
Rajah 8: Rebana ibu	252
Rajah 9: Rebana anak	252
Rajah 10: Ginang	252

Senarai Foto

Foto 1: Tok Dalang memegang patung Wayang Kulit untuk pemujaan semangat	253
Foto 2: Sepasang gendang ibu (kiri) dan gendang anak (kanan)	253
Foto 3: Sepasang geduk ibu (kanan) dan geduk anak (kiri)	254
Foto 4: Sepasang gedumbak ibu (kanan) dan gedumbak anak (kiri)	254
Foto 5: Rebana ibu dan rebana anak	255
Foto 6: Sepasang ginang Cam	255
Foto 7: Bari'nung (rebana) Cam	256
Foto 8: Posisi biasa yang digunakan untuk menghasilkan timbre bunyi gendang	256
Foto 9: Tabuhan ditepi muka kulit kecil gendang ibu untuk menghasilkan timbre "pak"	257
Foto 10: Tabuhan ditengah muka kulit besar gendang ibu menghasilkan timbre "doh"	257
Foto 11: Muka besar gendang anak ditabuh di bahagian tepi untuk membunyikan timbre "ting"	258
Foto 12: Muka kecil gendang anak ditabuh di bahagian tengah untuk menghasilkan bunyi timbre "cak"	258
Foto 13: Muka ginang dipalu dengan menggunakan kayu pemalu untuk menghasilkan bunyi timbre "gleng"	259

Foto 14:	Muka ginang ditabuh dibahagian tengah untuk menghasilkan bunyi timbre "dit"	259
Foto 15:	Muka ginang ditabuh dibahagian tepi untuk menghasilkan bunyi timbre "to'g"	260
Foto 16:	Muka ginang ditabuh di antara bahagian tengah dan tepi untuk menghasilkan timbre bunyi "ding"	260
Foto 17:	Posisi gendang berada di atas peha pemain dalam keadaan mendatar dan selari dengan badan pemain	261
Foto 18:	Posisi gendang berada di celah peha pemain	261
Foto 19:	Gendang diletakkan di kaki kiri pemain dengan dibantu kaki kanan sebagai sokongan	262
Foto 20:	Sepasang gendang diikat dengan tali secara berpasangan dan gendang ibu berada di luar badan pemain	262
Foto 21:	Gendang diletak diujung kaki kanan pemain dalam keadaan mendatar	263
Foto 22:	Ginang diletak di atas betis pemain dengan permukaan muka ginang terangkat ke atas	263
Foto 23:	Posisi bermain ginang secara bersilang atau bentuk 'X'	264
Foto 24:	Tapak kaki dan lutut digunakan sebagai sokongan untuk mengelakkan ginang bergerak semasa tabuhan	264

Senarai contoh muzik

Contoh 1: Proses pembahagian gongan secara binari	119
Contoh 2: Pusingan gongan unit lapan bit	121
Contoh 3: Pembahagian gongan unit lapan bit dalam bentuk garis lurus	122
Contoh 4: Pengembangan dan pengecutan struktur gongan unit 16 bit	123
Contoh 5: Struktur gongan ensemble masyarakat Cam berdasarkan unit lapan bit	125
Contoh 6: Pola rentak asas empat bit alat muzik tabuhan daripada lagu repertoir Wayang Kulit Siam	127
Contoh 7: Pola rentak asas lapan bit alat muzik tabuhan daripada lagu repertoir Wayang Kulit Siam	128
Contoh 8: Pola rentak asas empat bit alat muzik tabuhan daripada lagu repertoir Rija	130
Contoh 9: Pola rentak asas lapan bit alat muzik tabuhan daripada lagu repertoir Rija	131
Contoh 10: Perbentukan struktur rentak asas pola rentak lapan bit lagu Berjalan diambil daripada rentak asas gendang pada pusingan kedua gongan	134
Contoh 11: Perbentukan struktur rentak asas pola rentak lapan bit lagu Pak Dogol yang diambil daripada rentak asas gendang pada pusingan kedua gongan	136
Contoh 12: Perbentukan struktur rentak asas pola rentak lapan bit lagu Man Sri yang diambil daripada rentak ginang pada bar 2	138

Contoh 13: Perbentukan struktur rentak asas pola rentak lapan bit lagu Girat yang diambil daripada rentak asas ginang pada bar 5	139
Contoh 14. Perbentukan struktur rentak asas pola rentak 16 bit lagu Cai Asit yang diambil daripada rentak asas ginang pada bar 3	140
Contoh 15: Keratan melodi dan rentak asas lagu Pak Dogol yang diambil daripada pusingan ketiga gongan	144
Contoh 16: Keratan melodi dan rentak asas lagu Berjalan yang diambil daripada pusingan kedua gongan	145
Contoh 17: Keratan melodi dan rentak asas lagu Man Sri yang diambil daripada bar 2	146
Contoh 18: Keratan melodi dan rentak asas lagu Cai Asit yang diambil daripada bar 5	147

Abstrak

Tesis ini membincangkan alat muzik tabuhan masyarakat Melayu Kelantan dan Cam berdasarkan kepada pola rentak tabuhan. Kajian tesis ini dilakukan secara perbandingan kepada pola rentak tabuhan bagi kedua-dua masyarakat itu. Perbandingan pola rentak tabuhan kedua-dua masyarakat itu dirujuk kepada pola rentak tabuhan gendang dua muka. Bagi masyarakat Cam, gendang dua muka dipanggil ginang. Pola rentak tabuhan masyarakat Melayu Kelantan dan Cam diambil untuk melihat hubungan kebudayaan di antara kedua-dua masyarakat itu.

Tesis ini turut membincangkan hubungan alat muzik tabuhan dengan semangat. Hubungan alat muzik tabuhan dengan semangat amat rapat dalam repertoir seni persembahan masyarakat Melayu Kelantan dan Cam. Alat muzik tabuhan terpaksa melalui proses upacara ritual khusus sebelum dimainkan dalam sebarang persembahan repertoir seni persembahan. Selain itu, fungsi alat muzik tabuhan dalam masyarakat Melayu Kelantan dan Cam turut diterangkan.

Isi utama tesis ini menerangkan terdapat persamaan pada corak pola rentak tabuhan di antara masyarakat Melayu Kelantan dan Cam. Corak pola rentak tabuhan masyarakat Cam banyak dipengaruhi oleh corak pola rentak tabuhan masyarakat Melayu Kelantan iaitu daripada segi rentak.

Berdasarkan daripada perbincangan tersebut didapati masyarakat Cam telah menerima alat muzik masyarakat Melayu Kelantan terutamanya alat muzik tabuhan. Alat muzik tabuhan telah disesuaikan mengikut seni persembahan mereka. Begitu juga dengan teori akulturasi menerangkan terdapat pengaliran keluar alat muzik tabuhan masyarakat Melayu Kelantan ke Campa.

Abstract

This thesis discusses the percussion instruments of the Malay communities of Kelantan and the Chams, which is based on patterns of rhythm. This thesis concentrates on analyzing the comparative patterns of rhythm. Two headed drums are referred to for a comparison of patterns of rhythm. The two headed drums in Cham communities are called ginang. These comparative studies will examine the cultural ties between the two communities namely the Malay of Kelantan and the Chams.

The relationship between musical instruments and spirits is also explored in this thesis. For both communities, musical instruments and spirits are closely related. Percussion instruments are required to undergo specific ritual rites before they can be played in any repertoire event. Besides that, the function of percussion instruments in the both societies is also explained.

The main contents of this thesis explain the similarity between patterns of rhythm in percussion music of the Malay of Kelantan and the Chams. Patterns of rhythm in the Cham communities is influenced by the percussion music of the Malay of Kelantan in terms of rhythm.

Based on the discussion above, it was discovered that Cham society has received musical instruments from the Malay of Kelantan especially percussion instruments, but they have been adjusted to fit their performance requirements. The acculturation theory explains the outflow of percussion instruments from Malay society in Kelantan to Champa.